

هو العليم

عرفان، راهبردی
برای هنرورزی

شیخ عبدالحمید واسطی

دوازهم ذی القعدة ۱۴۴۳

مقدمه:

- مسأله بحث
- فرضیه بحث

بدنه: (در ۳ محور)

- چیستی زیبایی، هنر و هنرورزی
- چیستی عرفان
- نگرش شبکه‌ای و وحدت محور

نتیجه:

- مفاهیم عرفانی دارای امتدادگیری هنری
- تعریف شاخص برای داوری آثار هنری

ظهور گسترده آثار هنری «دنیامعنایی»

(اعم از تصویرگری و تصویربرداری، تجسمی و بافت‌سازی

، صوت و آواپردازی، نورپردازی، ادبیات و بلاغت، خوشنویسی، تئاتر، سینما، ...)

سطح ادراکی انسان را در معرض بحران قرار داده است.

چگونه می‌توان از هنر برای «حقیقت‌معنایی» استفاده کرد؟

دنیامعنا ← حقیقت‌معنا

تغییر زاویه دید

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ
سوره روم، آیه ۷

ظاهر معنا ← باطن معنا

فرضیه بحث:

دانش عرفان، به سبب تلاش برای کشف وحدت در کثرات:

- ۱- مناسب‌ترین محتوا را برای هنرورزی فراهم می‌کند.
- ۲- راهبردهای موثری برای «فُرْم‌دهی» (صورت‌بندی و مدیوم‌سازی) ارائه می‌کند.

ابتدا تصویری به صورت اجمالی و کلی و بدون پرداختن به دقایق و ممیزات تعاریف و نتایج:

۱. هنر، تلاشی برای نشان دادن زیبایی هاست.
۲. زیبایی، ادراک حاصل از احساس وحدت و تناسب در اجزاء یک چیز است.
۳. جمال و زیبایی برتر، بهره‌مندی از وحدت و تناسب بیشتر است.
۴. جمال و زیبایی مطلق = عالم وحدت مطلقه

پس:

برای هنرورزی باید مهارت کشف وحدت در کثرات را فعال کرد.

۵. در سوی دیگر، عرفان، دانش کشف وحدت در کثرات و بیان راه و روش وحدت‌یابی در کثرات است.

پس:

برای هنرورزی باید از مفاهیم عرفان برای تولید محتوا و از تکنیک‌های عرفان برای تولید فرم استفاده کرد.

مفاهیمی مانند: «بینهایت»، «تجلی»، «حرکت حَبّی» و ... با فرم‌سازی از «مراقبه تمرکزآور»، «معرفت نفس»، «تخلیه»، و ...

معرفی این موارد به معنی تأیید آنها نیست.

برخی مراکز:

- فرهنگستان هنر
- دانشگاه هنر
- پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
- انجمن علمی مطالعات هنر
- موسسه مطالعات هنر اسلامی
- مدرسه اسلامی هنر
- مرکز سوره
-

برخی منابع:

- فصلنامه الهیات هنر، آستان هنر، پژوهش در هنر و علوم انسانی، مطالعات تطبیقی هنر، هنرهای کاربردی، جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، هنر و رسانه، کیمیای هنر، هنر و فرهنگ، هنر و زیبایی‌شناسی، هنر دینی، مطالعات نظری هنر،

برخی کتب و مقالات:

- زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام (علامه جعفری)
- درآمدی بر فلسفه هنر از دیدگاه فیلسوفان مسلمان (حسین هاشم نژاد)
- بررسی زیبایی و هنر از منظر حکمت و عرفان اسلامی (نوروز نوروزی)
- هنر و عرفان دو زبان جهانی با تکیه بر آراء سنت‌گرایان (سیدرضا موسوی)
- هنر دینی از منظر آیت‌الله جوادی آملی (خادمی و مسعودیان)
- هنر و زیبایی در اندیشه آیت‌الله مصباح (تاجیک و حسینی)
- مفهوم زیبایی و مبانی زیبایی‌شناسی در قرآن (بلخاری)
-

معرفی این موارد به معنی تأیید آنها نیست.

چیستی هنر

(پس از بررسی تعاریف هنر از زمان افلاطون تا حکماء معاصر)

تعریف اولیه از هنر = تلاش برای برانگیختن عواطف و احساسات
مخاطب با خلاقیت از طریق محسوسات

تعریف پیشنهادی از هنر = نشان دادن وحدتی در میان کثرات که
منجر به ادراک یا احساس معنایی جدید شود.
(اعم از اینکه سرور ایجاد کند یا غم؛

اشاره به مسأله «آیا زیبایی
جزو ذات هنر است؟»

اشاره به ضرورت وجود
شاخص «وحدت‌یابی» در
سنجش آثار هنری

و هر چه این احساس معنای جدید گسترده‌تر باشد یا برای مخاطب مهم‌تر
باشد یا استمرار داشته باشد (زنده باشد) ارزش هنری آن بیشتر است.)

اشاره به شاخص‌های داوری و ارزیابی آثار هنری
مانند: ارزش پیام، میزان خلاقیت، میزان تناسب عناصر،
هماهنگی معنا با قالب، ایجاز و ...

چیستی زیبایی و حسن

(پس از بررسی تعاریف زیبایی از زمان افلاطون تا حکمای معاصر)

بنیادی‌ترین سوال مقوله «زیبایی‌شناسی»:

زیبایی از جنس احساس و ادراک است یا خصوصیتی در اعیان و اصل پدیده‌ها؟

پاسخ: زیبایی، وجود تناسب و به وحدت‌رسانی میان اجزاء و روابط، أعراض و نتایج یک پدیده است که سبب ایجاد احساس تمایل برای اثرپذیری مستمر از آن پدیده می‌شود.

(اشاره به ارتباط با بحث ذاتی یا اعتباری بودن حسن و قبح و ارتباط آن با مقوله کمال)

چیستی رشد و کمال

(پس از بررسی تعاریف زیبایی از زمان افلاطون تا حکمای معاصر)

کمال = وجود تمام عناصر و روابط و أعراضی که
غرض نهایی پدیده را مستمرا حاصل می‌کنند.

(اشاره به ارتباط با بحث ذاتی یا اعتباری بودن حسن و قبح و ارتباط آن با مقوله کمال)

رشد = ایجاد عناصر و روابط و أعراضی که تقرب به کمال را حاصل می‌کنند.

(اشاره به بحث خروج از محدودیت و اتصال به نامحدود)

کمال مطلق = وجود نامحدود و بینهایت

چیستی عرفان

(پس از بررسی تعاریف رایج)

عرفان = تلاش معرفتی برای شهود وجود بینهایت الهی

تلاش عقلی = عرفان نظری

تلاش قلبی = عرفان عملی

سرفصل‌های اصلی عرفان:

- وجود بینهایت چیست؟ و چه خصوصیات و آثاری دارد؟ (وحدت وجود)
- خداوند خلق کرده است یعنی چه کرده است؟ (تجلی و ظهور)
- شکل هستی و خلقت چگونه است؟ (مراتب وجود)
- موقعیت انسان در هستی چگونه است؟ (کون جامع)
- جاذبه میان خالق و مخلوق چیست و چگونه است؟ (حرکت حبّی)
- نهایت سیر انسان در هستی چیست؟ و چگونه است؟ (انسان کامل و ولی‌الله)

بینهایت، مهم‌ترین موضوع در هستی و زندگی بشر

خداوند وجود بینهایت است.

قابلیت انسان در آفرینش نامتناهی است.

سرانجام انسان در هستی اتصال به ذات غیرمتناهی خداوند است.

شرط امام شدن عبور از نفس و فناء در ذات بینهایت خداوند است.

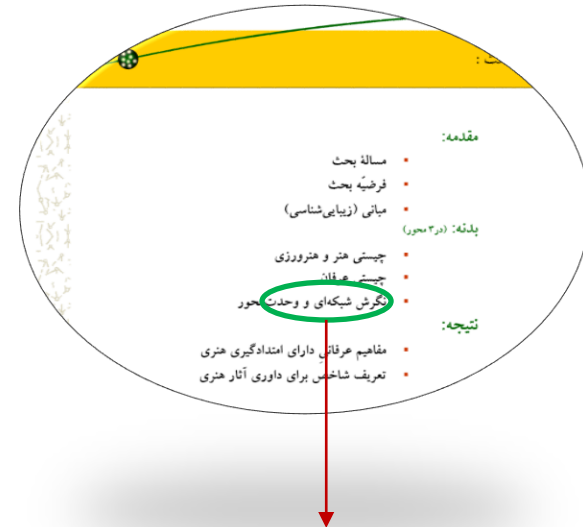
معاد، عالم درک وجود بینهایت خداوند است.

عرفان، حرکت به سمت اتصال به بینهایت است.

توحید علمی = درک بینهایت بودن خداوند

توحید عینی = شهود بینهایت بودن خداوند

پارادایم شبکه‌ای

(تفکر، تحلیل و روش‌مندی مبتنی بر مقیاس شبکه‌ی هستی)

که منجر به تولید فکر و نظریه و راهبرد و مدل با ملاحظه ارتباطات با کل شبکه‌ی هستی می‌شود.

سازهٔ یک پارادایم (الگو یا نظام فکری)

مبانی هستی‌شناختی

← مبانی انسان‌شناختی

← مبانی معرفت‌شناختی

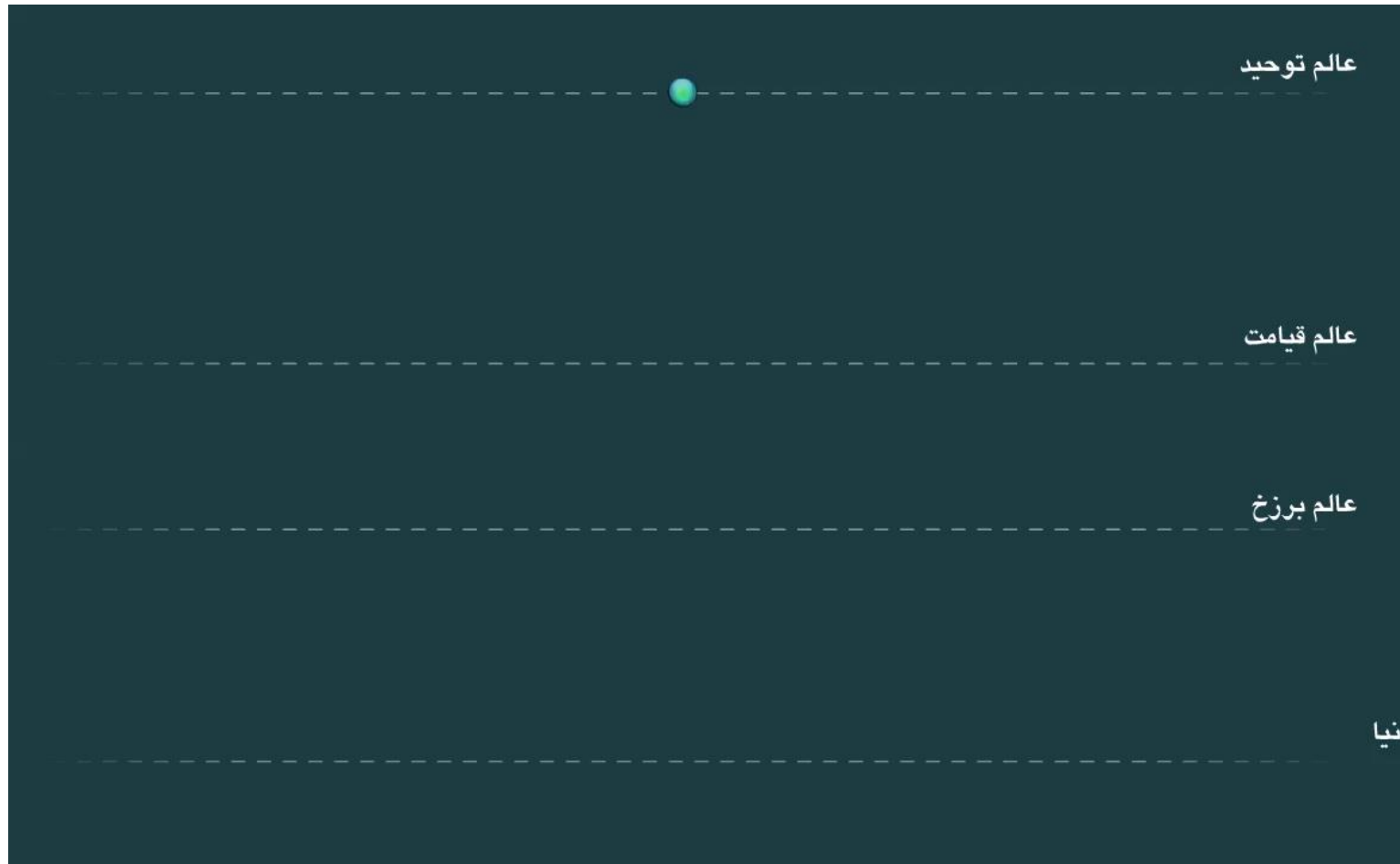
← مبانی روش‌شناختی

← مبانی جامعه‌شناختی

← مبانی زندگی‌شناختی

← نتیجه: راهبری تولید نظریه‌ها و مدل‌ها

مفهوم مرکزی در پارادایم شبکه‌ای: شبکه هستی

۳/۲- چستی شبکه و رویکرد شبکه‌ای

- «رویکرد شبکه‌ای» که از آن به «نگرش سیستمی» نیز می‌توان تعبیر کرد عبارتست از: فعال‌سازی توجه به اینکه:
- موضوع مورد نظر دارای اجزاء مرتبط با یکدیگر است.
 - این اجزاء احتمالاً دارای لایه‌های درونی و عمیق‌تر نیز هستند که باید مشخص شوند. (تجزیه تا رسیدن به ذرات بنیادین)
 - ارتباط اجزاء با یکدیگر به‌صورت برداری و برآیندی است. (موضوع، مجموعه‌ای از عناصر مستقل از هم نیست).
 - موضوع مورد نظر احتمالاً دارای ارتباط با متغیرهای بیرون از خود می‌باشد.
 - ارتباط موضوع با متغیرهای بیرون از خود احتمالاً به‌صورت برداری و برآیندی است. (موضوع، کارکردی مستقل از دیگر عناصر محیط ندارد).
 - ارتباط موضوع با متغیرهای بیرون از خود احتمالاً دارای سطوح و مراتب فوقانی متعددی نیز می‌باشد. (ترکیب تا رسیدن به علت‌العلل‌های کلان و ریشه‌ای در ابعاد مختلف)
 - موضوع مورد نظر و عناصر درونی و بیرونی، احتمالاً در حال تغییر دائمی هستند.
 - هدفی را موضوع مورد نظر دنبال می‌کند می‌تواند دارای ابعاد و مراتب و مراحل باشد.
 - هدف نهایی و دیگر اهداف موضوع، احتمالاً دارای شدت و ضعف می‌باشند و نیاز به اولویت‌گذاری نیز دارند.
 - صورت‌بندی موضوع، احتمالاً از زوایای دید مختلف، تغییر می‌کند.
 - ایجاد روابط برای تحقق برآیند مورد نظر، توسط یک یا چند عامل ترکیبی فعال می‌شود
 - فرآیندی که توسط عامل فعال می‌شود، دارای نقطه شروع، مراحل، مرکز ثقل و نقطه پایان است.
 - هر کدام از موارد فوق، دارای ابعاد زمانی، مکانی، کمی و کیفی است.
- نگرش شبکه‌ای یا نگرش سیستمی به معنا، متن و فهم، یعنی بررسی آنها با محاسبه کلیه احتمالات فوق.
- رویکرد شبکه‌ای، محصول دیدگاه فلسفه اسلامی به «کلان هستی» است؛ در این دیدگاه، «هستی» یک شبکه نظام‌مند است و به‌صورت یک نظام ذومراتب و بهم‌پیوسته است که تمام موجودات در آن با یکدیگر ارتباط دارند و هر حرکتی در هستی، برآیند^{۱۷} تمام این ارتباطات است؛ و تمام هستی به‌صورت یک شبکه با ساختارها و فرآیندهای از وحدت به «کثرت‌سازی» و از کثرت به «وحدت‌سازی» در حرکت است. (عبودیت، ۱۳۹۲)، (ج ۱) از این شبکه، به «نظام العالم» تعبیر شده است. (طباطبایی، بی‌تا).

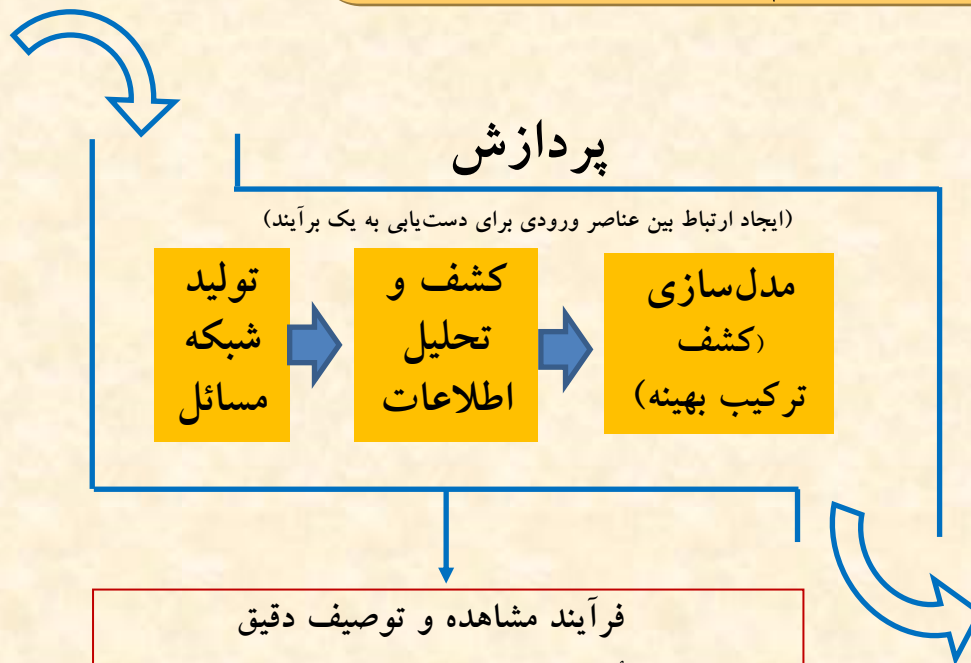
چگونگی عملکرد فرم‌دهی شبکه‌ای

عناصر ورودی:

ظاهر محسوس پدیده
معنی و روح پدیده
فضای ارتباطی پدیده

نمونه مرتبطات پدیده:

محیط زیست
ساختارهای خلقت
(تا ذرات بنیادین)
قوانین خلقت
اهداف و ارزش‌های بنیادین
عوالم فوقانی تا خداوند
انسان
اجتماع (در مقیاس‌های مختلف)
تاریخ
آینده
خطاها و بحران‌ها

خروجی:

مدل عملیاتی برای چگونگی
استفاده از پدیده برای تحقق
عدل شبکه‌ای
و رشد در مقیاس شبکه هستی
(قرب الهی)

فرآیند مشاهده و توصیف دقیق

(با ملاحظه بُعد نگرشی و احساسی، تعیین اجزاء و روابط درونی)

فرآیند تحلیل براساس علل اربع

(با ملاحظه سلسله علل طولی و الزامات عرضی)

فرآیند تحلیل براساس مقولات عشر

(با ملاحظه شبیه‌سازی در مفاهیم و با ملاحظه کشف حداکثر روابط ممکن خرد و کلان میان متغیرها و کشف رقبات احتمالی)

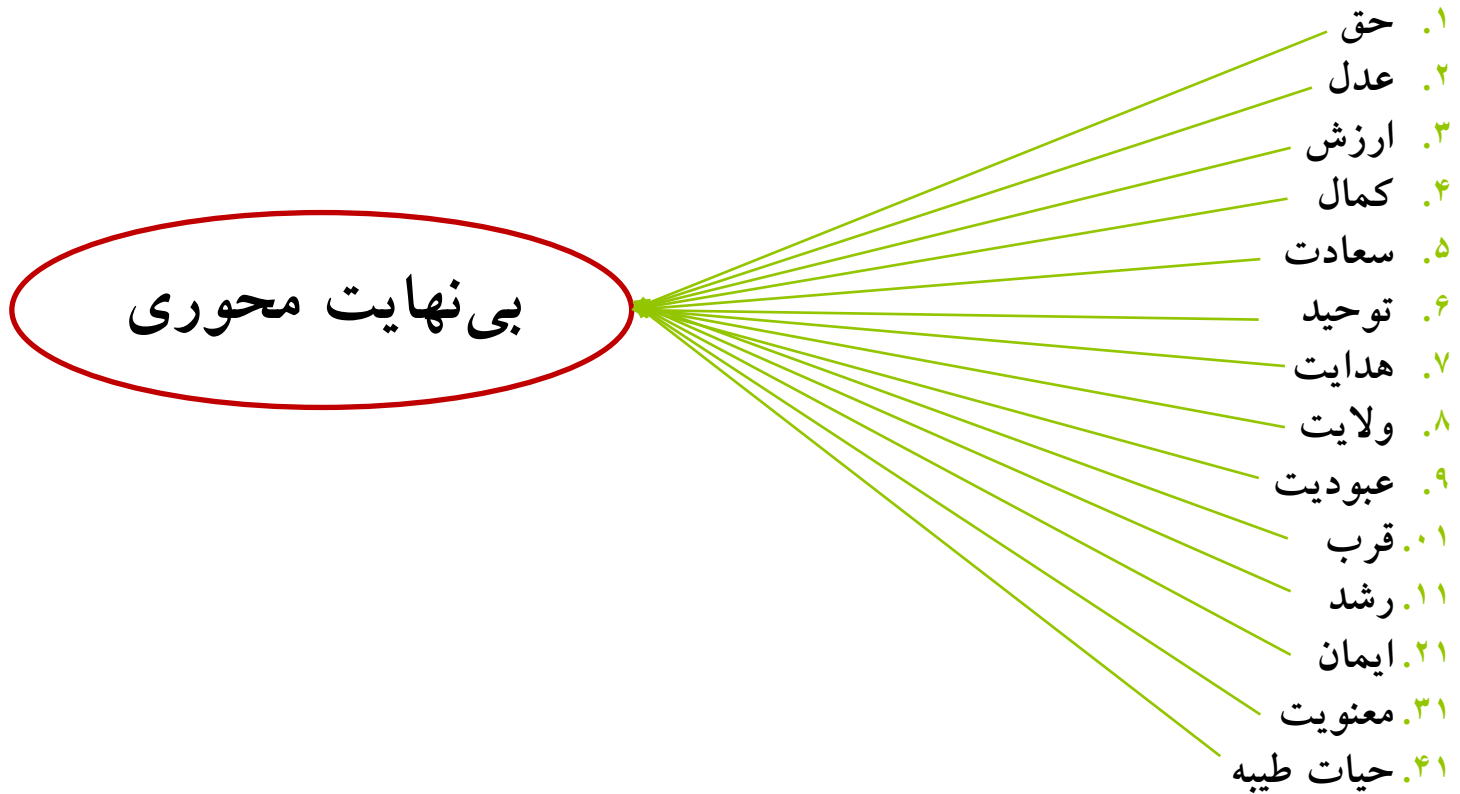
فرآیند تحلیل و ترکیب براساس مولفه‌های حرکت
به صورت فازی و طیف‌دار، منجر به تفسیر و تبیین

(با ملاحظه نقطه شروع، جهت و مراحل و لایه‌ها، کمیت و کیفیت حداقلی و حداکثری، مرکز ثقل و قوت و فرصت، نقطه پایان و هدف، نقطه ضعف و بحران و پیشگیری تعارض‌ها و تزاخم‌ها، روندها، اقدام‌ها)

۱. نفخه ربوبی	۱. نفس و معرفت نفس (فضای انفسی)
۲. نفحات انسی	۲. قلب و رؤیت القلب
۳. مقام «أو أدنی»	۳. علم حضوری و علم الیقین و حق الیقین
۴. مشیت مطلقه	۴. عالم خیال، الهام و کشف
۵. قُرب	۵. تخلیه و خلوص
۶. سر القدر	۶. ذات غیب‌الغیوبی
۷. حمل امانت الهی	۷. فیض و تجلی
۸. اسفار اربعه	۸. ظهور و بطون، اجمال و تفصیل
۹. عشق و حب	۹. احدیت و واحدیت
۱۰. مراقبه	۱۰. ظل و مرآتیت، معنای ربطی
۱۱. منازل و مقامات	۱۱. شبکه‌اسماء الله و نظام العالم
۲۱. جذبه	۲۱. حُجُب و مراتب طولی
۳۱. افق دید	۳۱. عین ثابت
	۴۱. فناء فی الله و بقاء بالله
	۵۱. خلافت الهی

مفاهیم راهنما برای هنرورزی

بسته امتدادهای مفهومی:

بینهایت بینی، مهم ترین شاخص برای ارزیابی آثار هنری
حرکت از جهان محدود و امیال محور به جهان نامحدود

والحمد لله رب العالمین